

На правах рукопису

ОЛЕЙНИКОВ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

СПІЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ
ФУНКЦІОНУВАННЯ.

Спеціальність 08.00.01 - політична економія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступення
кандидата економічних наук.

Робота виконана на кафедрі економіки природничих факультетів
Київського університету ім. Т.Шевченка.

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор Черненко М.С.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук

ЛННБ України ім.В.Стефаника професор Будкін В.С.

00816170 (N)

кандидат економічних наук

ст. викладач Гребельник О.П.

Провідна установа - Київський технологічний інститут легкої
промисловості.

Захист відбудеться " 9 " квітня 1993 р.
о " 14 " годині на засіданні спеціалізованої вченої ради з
політичної економії К.068.18.04 в Київському університеті ім.
Т.Шевченка за адресов: 252017, м.Київ, ГСП-17, вул.Володимирська,
80, ауд. 324.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
університету ім. Т.Шевченка.

Автореферат розіслан " 5 " березня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук

ЛННБ ім.В.Стефаника
АН України

ЧЕПІНОГА В.Г.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність і ступінь відпрацьованості теми. З поглибленням процесу інтернаціоналізації продуктивних сил, зумовленого зростанням обсягів виробництва, розширенням номенклатури продукції, що випускається, ускладненням зв'язку між окремими елементами в економіці України, зростає потреба активного використання міжнародного поділу праці як одного з найважливіших факторів зросту та підвищення ефективності спеціалізованого виробництва. Глибока інтеграція національних господарських суб'єктів у світову економіку зумовлена не тільки намаганням сприяти кількісному, а насамперед - якісному зростанню суспільного виробництва, що полягає в удосконаленні його галузевої та регіональної структури, покращенні технічного рівня та якості продукції, що випускається, вдосконаленні виробничих відносин. Багатомірність та складність вирішуваних проблем визначили появу та розвиток великої кількості різноманітних форм господарських зв'язків, особливе місце серед яких надається створенню спільних підприємств.

Водночас, із переростанням продуктивними силами України національних кордонів, у системі виробничих відносин відбувається поява нових структурних елементів. Виробничі відносини видозмінюються одночасно зі зміною і розвитком матеріальних засобів виробництва, виробничих сил загалом. Тому, як відносно нове явище в господарському житті України, спільні підприємства - це один із видимих проявів ринкової економіки і ринкових відносин, що формуються в теорії та практично. Більш того, в умовах докорінного перегляду форм і методів господарювання, спільні підприємства стають найважливішим засобом організації та залучення підприємств України в нові економічні умови функціонування, що і визначає спільні підприєм-

ства як предмет для наукового дослідження.

Зі збільшенням чисельності спільних підприємств, зареєстрованих на території України, та накопиченням досвіду їх функціонування, виникає необхідність в теоретичному підґрунті діяльності спільних підприємств в національній економіці. Але, ступінь вивчення проблеми показує, що феномен спільних підприємств - це класичний зразок того, як зростання актуальності тієї чи іншої проблеми випереджало і випереджає її дослідження. Так і зараз, більшість праць вітчизняних дослідників присвячено аналізу першого етапу діяльності спільних підприємств - їх створення і мають загально-методологічний характер, в той час як існує майже цілковита теоретична недослідженість політекономічного аспекту цієї проблеми. Обмеженим є число монографічних робіт, що охоплює дослідження специфіки становлення виробничих відносин у спільних підприємствах між партнерами по СП; спільним підприємством і національними господарськими організаціями, місцевими органами влади та управління, населенням та інше. Фрагментарний характер має аналіз діяльності СП на території України, що не дає уяви про ступінь участі спільних підприємств у розвитку національної економіки. Недостатньо вивчені питання, пов'язані з формуванням економічних основ механізму функціонування СП, взаємодії його складових, що безумовно, безпосередньо впливає на ступінь залучення СП в національне господарське середовище.

Серед найбільш значних робіт, які торкаються тих чи інших аспектів створення спільних підприємств, з точки зору розробки концепції їх використання в народному господарстві України, а також вирішенні багатьох практичних проблем функціонування СП, можна відзначити роботи вітчизняних дослідників: В.С.Будкіна, Г.П.Балкіна, О.В.Гаврилюка, І.Г.Гайдучка, О.С.Довгерта, І.В.Зяцьковського, Д.Г.Лук'яненка, В.Д.Прилюка, Є.Т.Рулька, А.П.Румянцева, А.С.Філіпенка, С.І.Юрія.

Важливе значення для розуміння особливостей функціонування спільних підприємств в народному господарстві нашої країни мають дослідження, що здійснюються вченими в Росії та інших країн Співдружності Незалежних Держав: Н.М.Вознесенської, М.О.Сажині, І.І. Стрелярова, Е.Е.Смирнові, М.В.Хвалинської, Е.С.Яковлевої та іншими.

Корисними виявились для автора теоретичні розробки проблем спільного підприємництва, опубліковані в зарубіжній економічній літературі. У зв'язку з цим слід відзначити роботи: Ф.Котлера/США/, К.Х.Макмілана /США/, Р.С.Кретсмера /США/, Л.Д.Франка /США/. В.Хойєра /ДРН/, Чжана Десю /КНР/, В.Укмара /Італія/, У.К.Фрідмана /США/.

Разом з тим, слід підкреслити, що багато проблем, пов'язаних з якісними перетвореннями у продуктивних силах та виробничих відносинах, спричинених як наслідок залучення спільних підприємств в народногосподарський організм не досліджені. Наприклад, спільні підприємства розглядаються на даний момент в економічній літературі тільки як форма міжнародного економічного співробітництва, кооперації і ніяким чином не інакше. Такий підхід, на думку автора, перешкоджає повному економічному аналізу СП, не дає об'єктивної оцінки складних економічних та соціальних процесів, що протікають у спільному підприємстві. Водночас, труднощі перехідного періоду, спричинені руйнуванням старої командно-адміністративної системи і становленням ринкових відносин в Україні, а також розірваністю господарських зв'язків між різними економічними районами колишнього Радянського Союзу, загострюють проблему докорінної перебудови структури національної економіки і, як наслідок, проблему залучення в національне господарство України додаткових фінансових ресурсів, зокрема із-за кордону. Саме тому, доцільно зосередитись на дослідженні наступних проблем: - використання СП з іноземною участю, як перспективного засобу залучення та використання закордонного капіталу, /при

цьому, визначаючи категорію "капітал", не тільки як сукупність матеріально-речових факторів виробництва машин та устаткування, сировинних і фінансових ресурсів, нових технологій, "ноу-хау", досвіду організації та управління виробництвом, але й як систему певних соціально-економічних відносин/;

- дослідження впливу, який спільні підприємства мають на розвиток ринкових стосунків у республіці, на формування нових суб"єктів господарювання;

- вплив спільного підприємства на процес залучення іноземного капіталу та зниження соціальної, економічної, політичної напруги в суспільстві у перехідний період;

- створення гнучкої системи державного регулювання і контролю діяльності СП з урахуванням різних інтересів партнерів зі спільної діяльності.

Вивчення вказаних вище проблем у вітчизняній економічній літературі дозволяє визначити необхідні умови функціонування СП в економіці України, включення національних господарських суб"єктів у якість повноправних учасників міжнародних економічних стосунків. Таким чином, актуальність, наукова недослідженість проблеми визначила вибір теми, об"єкту, предмету, мети та завдання цього дисертаційного дослідження.

Об"єктом дослідження вибрані спільні підприємства, створені національними державними, кооперативними, змішаними, громадськими підприємствами та організаціями, а також приватними фізичними особами, з іноземними фірмами.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають в спільному підприємстві між його учасниками та державою на території якої діє СП, а також форми їх прояву в процесі формування механізму функціонування спільних підприємств в економіці України.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі економічного аналізу діяльності спільних підприємств в економіці республіки, вивчення економічної природи СП, що відрізняє їх від інших форм залучення і використання іноземного капіталу, виділити основні напрямки побудови ефективного механізму включення спільних підприємств в національну економіку, визначити фактори, що сприяють швидкій адаптації іноземних інвесторів в народному господарстві України за умов становлення її як незалежної держави.

У контексті проблематики дисертаційної роботи були висунуті наступні завдання: - виявити передумови і переваги використання іноземних інвестицій у формі спільних підприємств у національній економіці;

- визначити економічний зміст поняття "спільне підприємство", виявити найважливіші риси та ознаки спільних підприємств;
- з'ясувати соціально-економічну сутність та особливості становлення виробничих відносин в СП України;
- дослідити структуру суб'єктів спільного підприємства, та на основі здійсненої персоніфікації розкрити потреби учасників СП, їх економічні інтереси, точки дотику, визначити протиріччя і шляхи їх подолання;
- проаналізувати результати діяльності спільних підприємств, що функціонують на території України і на матеріалах проведеного дослідження визначити основні елементи в системі регулювання СП країною, в якій воно діє, показати найбільш принагідні способи розв'язання проблем, що виникли;
- розглянути багатобараність різних організаційно-правових форм створення спільних підприємств, визначити їх економічний зміст з точки зору ознак, що характеризують поняття "спільне підприємство" і на цьому ґрунті розкрити переваги та недоліки кожної з цих форм,

перспективи їх використання в народному господарстві України.

Методологічною та теоретичною основою дослідження питань, що розглядаються у дисертації, слугували роботи загально-методологічного та загальнотеоретичного напрямків, що прямо чи опосередковано торкаються тих чи інших питань даної теми. Серед них є роботи класиків політичної економії – А.Сміта, Д.Рикардо, К.Маркса, провідних зарубіжних економістів С.Л.Брю, Дж.Кейнса, В.Леонтьєва, К.Р.Макконелла, П.Самуельсона та ін. А також вітчизняних вчених – Е.М.Аганаб'яна, О.Т.Богомолова, В.В.Куликова, А.К.Покритана, І.Н. Пузіна, І.Фамінського, А.А.Чухно, Ю.С.Ширяєва та інших. Автором широко використовувався історичний матеріал, викладений у монографіях і публікаціях С.В.Веселова, В.Бовикіна, А.Г.Донгарова та ін.

Статистичну та інформаційну базу дослідження складають фактичні матеріали вітчизняних і зарубіжних періодичних видань, монографічна література, яка стосується кола проблем, що розглядаються. Окрім того, в дослідженні використані документи та національна статистика України, міжнародних економічних організацій, безпосередні дані спільних підприємств.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що дається визначення економічного поняття "спільне підприємство, що характеризує його як одну з найбільш ефективних форм залучення та використання іноземного капіталу в національну економіку і яке є коопераційною домовленістю, що виникає на певному етапі розвитку продуктивних сил в умовах товарного виробництва під впливом процесу міжнародного поділу праці. Спільні підприємства за участю іноземного капіталу є самостійним господарським суб'єктом, що функціонує в умовах ринкових відносин, та створені шляхом об'єднання капіталів різнонаціональних учасників, які беруть безпосередню і рівноправну участь в його діяльності, та розподіляють прибутки і відпо-

відальність, згідно до вибраної форми господарювання, з метою задоволення всіх економічних інтересів його учасників;

- доведено, що спільні підприємства є носіями принципово нових міжсистемних стосунків, які базуються на специфічній - спільній формі власності його учасників, що дозволяє іноземному капіталу органічніше вливатись в національну господарську систему, з одного боку, і використовуватись з максимальною ефективністю приймаючою стороною, з другого;

- визначена суб"єктна структура учасників спільної діяльності, де в основі є принцип співіснування різних форм і типів власності. Дається групування суб"єктів за різними критеріями: формою власності, ступенем концентрації капіталу;

- визначається місце та роль приймаючої держави в системі регулювання економічної, господарської діяльності СП; обґрунтована необхідність створення умов для вільного функціонування багаточисельних форм СП, здатних більш повно враховувати інтереси учасників спільної діяльності, приймаючої держави, національних підприємств та організацій і залежних безпосередньо від обсягів залучених коштів, галузевих і регіональних особливостей їх вкладення.

Конкретне висловлення новизни дозволило : обґрунтувати необхідність широкого використання спільних підприємств як ефективного і найбезпечнішого інструменту залучення прямих закордонних інвестицій;

- показати можливість гармонійного залучення іноземного капіталу в національну господарську систему, що виникла в результаті появи міжсистемних відносин, базованих на спільній власності учасників СП;

- простежити процес наповнення поняття "спільне підприємство" елементами якісно-нового змісту, що збагачує понятійний апарат і

підкреслює перевагу спільних підприємств у порівнянні з іншими формами залучення і використання іноземного капіталу;

- виявити систему економічних інтересів учасників СП і на цій основі визначити шляхи їх узгодження;

- розкрити змістові сторони механізму функціонування спільних підприємств в національній економіці з урахуванням ролі приймаючої держави в його регулюванні та зробити висновок про те, що основу регулювання складає сукупність принципів, форм, методів, інструментів здійснення економічних відносин між зацікавленими сторонами;

- обґрунтувати діалектичну єдність і функціональні особливості основних блоків механізму, який розглядається /організаційно-економічного, товарно-грошового, організаційно-правового/.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона доповнює деякі малодосліджені аспекти в теорії спільного підприємства, розкриває роль СП у залученні іноземних інвестицій в економіку України, вказує на місце спільних підприємств у становленні нових виробничих відносин, визначає основні напрямки вдосконалення механізму функціонування СП. Основні положення дисертації можуть використатись при розробці національної концепції залучення іноземного капіталу в народне господарство країни, налагодження ефективного контролю за його діяльністю. Результати роботи можуть бути також використані при викладанні курсів економічної теорії і практики спільного підприємства.

Апробація роботи. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідались і обговорювались на республіканській конференції "До нової України - шляхом реформ" /Київ, 1992 р./, а також на засіданнях методологічних семінарів кафедри економіки природничих факультетів Київського університету імені Тараса Шевченка. Ряд положень і висновків роботи представлено в 4 публікаціях

обсягом 1,0 друкованих аркушів.

Загальний задум і логіка дослідження визначили структуру і зміст роботи. Вона складається із вступу, двох глав /чотирьох параграфів/, висновків, додатків і списку використаної літератури.

Вступ.....

Глава I. Створення спільних підприємств як форми залучення іноземного капіталу.....

1.1. Спільні підприємства: сутність, передумови і переваги становлення в економіці України

1.2. Економічні інтереси учасників СП, шляхи їх узгодження.

Глава II. Основні напрямки формування господарського механізму спільних підприємств.....

2.1. Державне регулювання діяльності спільних підприємств.

2.2. Різноманітність форм реалізації власності в спільних підприємствах.....

Висновки.....

Додатки.....

Список використаних джерел та літератури.....

II. Зміст дисертації.

У вступі окреслена тема дослідження, її актуальність, ступінь розробленості, визначаються об'єкт і предмет дослідження, теоретико-методологічна основа, наукова новизна і практична значимість.

В першій главі - обґрунтовуються та аргументуються вихідні положення, що складають теоретичну базу дослідження. Початковим положенням у вивченні проблеми становлення та розвитку спільних підприємств як найбільш перспективного засобу акумуляції іноземних інвестицій є твердження про те, що в республіці існує необхідність і можливість для широкого залучення і використання іноземного капіталу з метою докорінної реконструкції народного господарства

України. В той же час, в роботі відзначається, що ставлення до іноземного капіталу як до певного складника виробничих відносин, має на увазі привласнення певної частини національного додаткового продукта зарубіжним інвестором і не виключає можливості виникнення на цій основі відносин з характерними рисами експлуатації, залежності, підлеглості, що спричиняють серйозні негативні соціально-політичні та економічні наслідки для приймаючої сторони. З розвитком інвестиційного процесу ці стосунки можуть мати суспільний характер, про що переконливо свідчить досвід використання іноземного капіталу латиноамериканських країн, країн Африки та Південно-Східної Азії. Дисертант вказує, що великого значення набувають способи та форми інвестування іноземного капіталу в національну економіку. Ця обставина є основним мотивом, що виділяє спільні підприємства з багаточисленних форм залучення іноземних інвестицій. Узагальнюючи вищесказане, автор показує переваги спільних підприємств порівняно з іншими формами інвестування, котрі, на його думку, полягають в самій природі спільного підприємництва.

Сутність СП розкривається, виходячи з аналізу розвитку суспільного поділу праці, оскільки матеріально-речовою основою виникнення спільних підприємств виступає незворотній процес інтернаціоналізації виробничих сил. При цьому "форма" виступає способом організації руху і розвитку змісту. Застосований автором генетичний підхід дозволяє виявити об'єктивні передумови для створення спільних підприємств спочатку в самій країні, а з розвитком міжнародного поділу праці, за її національними кордонами. До числа найважливіших передумов виникнення СП можна віднести конкуренцію між товаровиробниками, що сприяє кооперуванню найкваліфікованіших, однотипових видів праці. Таким чином, автор констатує, що наслідком штучного поділу праці, спільне підприємство виступає в

якості засобу, який кооперує різні види праці і отримує розвиток в результаті дії законів ринкового виробництва. Міжнародний поділ праці, стаючи основою для подальшого зростання вказаних процесів, визначає себе в якості субстанції, що об'єднує функціонально відокремлені форми одиночного поділу праці, і породжує таким чином, якісно нову форму, де сконцентровані ці характерні риси вищого ступеню поділу праці - міжнародної промислової кооперації.

В роботі звернена увага на те, що якщо промислова кооперація є генетичною спадкоємністю розвитку суспільного поділу праці у вигляді певного етапу, то спільні підприємства, як показник ступеневості процесу розвитку, є одним з етапів останнього, ступенем руху міри. Такий підхід дає можливість виявити специфіку СП, що полягає у високому ступені інтеграції його учасників.

Однак, визнаючи спільне підприємство як форму залучення і використання іноземного капіталу, що базується на основі міжнародної промислової кооперації, автор конкретизує це поняття з метою вирізнити його з низки інших форм коопераційних угод. З'ясування економічного змісту цих угод показує, що їх відмінною рисою від СП, є відношення до власності на засоби виробництва, створеного ними продукту праці. Дисертант підкреслює, що основною ознакою, яка характеризує поняття "спільне підприємство" і вирізняє його від інших форм коопераційних домовленостей, є спільна власність на засоби виробництва учасників домовленості. Утворення спільної власності має на меті не просто поєднання матеріальних факторів виробництва, як це відбувається, наприклад, при організації акціонерних товариств відкритого типу, де власник засобів виробництва - акціонер через акцію відчужується від права розпорядкатись нею. Виникнення спільної власності на основі інтеграції капіталів партнерів пронизує усі виробничі відносини, пов'язані з

правом її реалізації, а саме - з правом на спільне розпорядження, володіння і використання. Такий підхід виявляється в тих принципах, які характеризують СП. До їх числа можна віднести : а/ спільне управління; б/ здійснення спільної виробничої діяльності; в/ спільний розподіл прибутку та ризику.

При інтегруванні власності, багаторазовому ускладненні процесів об'єднання, координуванні, функціонуванні всіх елементів виробничих сил, іноземний капітал, залучений у формі спільних підприємств, підсилює динамічність усього суспільного капіталу, збільшує його масштаби. Внаслідок цього створюються умови для широкого включення іноземних інвестицій в національну економіку, полегшується процес їх концентрації та централізації. Однак, спільні підприємства як форма злиття іноземного та національного капіталів, окреслює не просто кількісне зростання усупільнення власності, але й важливі кількісно-якісні зміни як в самій системі продуктивних сил, так і у визначальних для їх розвитку виробничих відносинах. В даному випадку, специфіка стосунків, що виникають з появою і розвитком спільних підприємств полягає в тому, що на відміну від інших форм прямого інвестування, наприклад, філіалів транс-національних корпорацій, інтегрована власність спільних підприємств перешкоджає розвитку процесу відокремлення капіталу-власності від капіталу-функції, що в свою чергу, дає можливість компромісного розв'язання протиріччя - намагання іноземних інвесторів максимально прибутково вкласти капітал і бажання приймаючої сторони найбільш ефективно і безпечно його використовувати. В результаті з'являється об'єктивна можливість для виникнення відносин, що визначаються як "перехідні", які мають на увазі рівноправну і взаємовигідну співпрацю партнерів, що належать до різних соціально-економічних систем господарювання і перебувають на різних рівнях економічної співпраці. Одночасно, автор підкреслює, що

в спільних підприємствах не завжди можуть виникати стосунки "співпраці", а тільки тоді, коли СП є не тільки формою залучення іноземного капіталу, але й формою його обмеження відповідно до інтересів національної економіки. Тому, в роботі підкреслюється, що визначення якісних критеріїв спільного підприємства не повинно заперечувати кількісний аспект цієї проблеми, що є з одного боку зовнішньою формою прояву якісних рис, а з іншого - безпосередньо впливає на формування самої якості досліджуваного явища.

Кількісна сторона знаходить свій вираз, передусім, у визначенні мінімальної та максимальної межі створюваного на спільних підприємствах Основного капіталу, розміру акції чи долі учасника, питомої ваги кожного партнера в ньому. На думку дисертанта, спільне підприємство зможе реалізувати свої специфічні риси у тому випадку, коли участь партнерів у ньому буде приблизно рівною /особливо це стосується СП з іноземним учасником/. Цим ускладнюється поняття "спільне підприємство", в якому виявляється розвиток, діалектичне заперечення вихідної форми.

Повнота економічного змісту спільного підприємства також залежить і від пізнання взаємодії суб'єктів, що його складають. При цьому, з розвитком спільного підприємства, процес взаємодії стає все більш взаємоспрямованим, опосередкованим, таким, що дозволяє персоніфікувати всіх його учасників, з'ясувати їх економічні інтереси, аналіз яких дає можливість розглядати спільні підприємства як найбільш складну і суперечливу форму залучення іноземного капіталу. Мотиви, якими керуються партнери при створенні спільного підприємства, в значній мірі визначаються низкою об'єктивних факторів: розміром і характером планової діяльності; ступенем концентрації і централізації капіталу учасників СП; рівнем економічного розвитку як приймаючої країни, так і країни-експортера капіталу. Водночас, на мотиваційний механізм спільного підприємства впливають і такі

суб"ективні фактори як : політичне становище в приймаючій іноземній інвестиції країні, ставлення місцевого населення і державних органів управління до іноземного капіталу; соціально-економічний устрій країни- імпортера. Все це дуже суттєво визначає форму спільного підприємства, його специфіку.

В дисертації вказано, що спільні підприємства, які створюються на території України, хоча і є однотиповими з СП, що функціонують в країнах з ринковою економікою, разом з тим, мають суттєву особливість. Вона полягає в тому, що іноземний партнер, підлаштувавшись під існуючу в Україні систему спільного підприємства, безпосередньо вступає у відносини з різноманітними за формою власності національними суб"єктами господарювання. При цьому, найчастіше, спільні підприємства організовуються на базі державної власності національного учасника СП, що при існуючій, на даний момент, соціально-економічній ситуації в республіці не дозволяє спільним підприємствам реалізувати себе в якості повноправних суб"єктів власності - головної умови розвитку цієї форми залучення іноземних інвестицій. Державні органи в особі міністерств і відомств, маючи повноваження власника на засоби виробництва національного партнера, можуть значно впливати на процес формування і діяльності спільних підприємств, переслідуючи, при цьому, свої вузьковідомчі інтереси. В зв'язку з цим автор вважає, що відчуження власності у спільних підприємствах, національним учасником якого є державне підприємство, зберігається, оскільки трудовий колектив СП економічно не може повноцінно реалізувати своє право власника.

Все це, без сумніву, не сприяє ефективній діяльності спільних підприємств, створених на основі державної власності національного партнера. Однак не викликає сумніву і той факт, що вирішення складних соціально-економічних завдань, що поставлені перед

його переробки/. Загалом, частка спільних підприємств в 1991 році у валовому суспільному продукті не перевищувала 1%.

В роботі аргументується висновок про те, що ключовими факторами вирішення проблеми спільного підприємства загалом, є формування адекватного ринкового середовища, що дозволило б спільним підприємствам реалізуватись як повноправним суб'єктам власності з одного боку, і створення гнучкої багаторівневої системи економічного впливу зі сторони приймаючої держави, з іншого. З цих позицій розглянуті реальні можливості ефективного розвитку спільних підприємств у структурі економіки України, які випливають з дії законів України: "Про зовнішньо-економічну діяльність" від 10 квітня 1991 року, "Про захист іноземних інвестицій" від 10 вересня 1991 року, "Про іноземні інвестиції" від 12 березня 1992 року.

У другій частині дисертаційної роботи підкреслено, що специфіка виробничих відносин полягає в суттєвому переважанні державної форми власності національного учасника, що визначає особливості включення спільних підприємств в національну економіку.

Автор вважає, що в умовах, коли на розвиток економічних процесів в республіці величезний вплив мають форми і методи господарювання попередньої соціально-економічної системи, механізм спільного підприємництва може викристалізуватись зі складної багаторівневої системи де визначальним елементом стає державне регулювання.

До основних інструментів економічного впливу і контролю за діяльністю спільних підприємств з боку приймаючої держави слід, на думку дисертанта, віднести : - систему регулювання валютних операцій СП; систему кредитування і фінансування СП; податкову систему.

В роботі досліджується питання валютної самокупності СП і підкреслюється, що в умовах неконвертованості національної валюти, при проведенні спільними підприємствами України валютних

операцій необхідно суворо дотримуватись принципу валютної самоокупності СП. Одночасно, це дотримання може бути в значній мірі досягнуто шляхом створення приймаючою державою механізму, регулюючого здійснення валютних операцій спільних підприємств на території України. Аналізуючи різноманітні підходи до створення валютного механізму СП, автор виділяє найважливіші його елементи: а/ надання можливості спільним підприємствам реалізовувати товари та послуги в межах країни за вільно конвертовану валюту /ВКВ/; б/ надання дозволу спільним підприємствам закуповувати за національну валюту товари за узгодженим з державними зовнішньоекономічними органами списком з метою їх наступного експорту; в/ одержання спільними підприємствами права вільного вивозу з республіки товарів і послуг власного виробництва; г/ допуск спільних підприємств до участі у валютних аукціонах та операціях на валютних біржах; д/ надання права іноземному партнеру реінвестувати отриманий ним прибуток від діяльності спільного підприємства у національній валюті в економіку України; е/ закупівлі державою за ВКВ імпортозамінної продукції спільних підприємств; є/ організації пулів СП, парків промислових компонентів, "асоційованих" корпорацій та інших колективних форм досягнення валютної самоокупності спільних підприємств.

В роботі формулюється висновок, що вирішення проблеми валютної самоокупності СП може бути знайдене у поступовій відміні самого принципу на основі конвертованості національної валюти у ВКВ. Дисертант підкреслює, що конвертованість національної валюти може бути досягнута лише на основі підвищення конкурентоздатності національної промисловості. Ця обставина може бути обумовлена за рахунок створення ринку засобів виробництва та робочої сили, проведення цінової реформи, зміцнення господарської самостійності підприємств та інших економічних засобів.

Далі в роботі відзначається, що одним з найважливіших елементів економічного впливу на діяльність спільних підприємств виступає кредит. Ступінь контролю за діяльністю СП з боку приймаючої держави особливо виростає у випадку широкого використання в національній господарській практиці методу "проектне фінансування". Цей метод кредитування передбачає фінансування спільних підприємств від стадії проектування і до початку його діяльності і дозволяє державним органам /банкам, фінансовим компаніям/ безпосередньо брати участь у створенні СП і виступати їх співзасновниками. Відзначаючи той факт, що на даний час гострий дефіцит вільних грошових коштів гальмує розвиток кредитних відносин у республіці, автор робить висновок про те, що надання державного кредиту спільним підприємствам слід здійснювати не тільки в грошовій, але й в товарній формі. Дисертант вважає, що держава в сучасних умовах – найважливіший суб'єкт власності, здатний надати спільним підприємствам довгострокові і середньострокові кредити у формі сировини, матеріалів, палива, устаткування, нерухоності або виступати гарантом в їх одержанні перед національними підприємствами.

Через те, що в народному господарстві України все більше значення набувають ринкові методи господарювання, дисертант вважає, що центральне місце в системі регулювання діяльності спільних підприємств повинно відводитись податковому механізмові.

Аналізуючи досвід оподаткування спільних підприємств в країнах з ринковою економікою, а також виходячи з існуючої необхідності залучення значних фінансових коштів в економіку України з-за кордону та існуючого дифіциту на них, дисертант відзначає, що система оподаткування СП повинна мати пільговий характер. Одночасно, надання податкових пільг доцільно поставити в пряму залежність від галузевого і територіального факторів розвитку національної економіки.

Диференційоване оподаткування спільних підприємств дозволить перетворити іноземний капітал у фактор-генератор господарської активності в тих галузях і регіонах, де створені СП. Такий підхід, на думку автора, дасть можливість, з одного боку акумулювати іноземні інвестиції в найбільш пріоритетних галузях народного господарства з метою зміни їх структури, розвитку науковомістких виробництв, підвищення конкурентноздатності продукції, що випускається, підвищення експортного потенціалу, а також має сприяти вирівнюванню економічного розвитку окремих регіонів, спаданню соціально-економічної та політичної напруженості, з іншого.

Виходячи з положення про доцільність використання всіх наявних податкових інструментів, що прямо чи опосередковано впливають на величину оподаткування, в роботі розглядаються конкретні заходи по вдосконаленню податкового механізму спільних підприємств. В такому випадку, авторові видається доцільним : а/зменшити суму доходу, що потрапляє під оподаткування, на величину фактично здійснених інвестицій СП, функціонуючих в пріоритетних галузях і регіонах України; б/ виключити з оподаткованої величини ту їх частину, яка йде на витрати і на технічний розвиток виробництва, природоохоронні заходи і інше; в/ надання податкових пільг поставити у пряму залежність від частки участі іноземного партнера в статутному фонді, а також від рівня його затрат; г/диференціювати систему оподаткування спільних підприємств з урахуванням рентабельності їх виробництва; д/ зменшити оподатковувану суму прибутку іноземного партнера на величину реінвестованих ним коштів в пріоритетні галузі національної економіки; е/ надати спільним підприємствам, що функціонують у сфері виробництва пільги, які дозволили б скоротити термін амортизації основних засобів.

Розглядаючи умови, що впливають на формування господарського

механізму спільних підприємств, автор показує, що вони визначаються, з одного боку, формами і методами управління та контролю зі сторони приймаючої держави, а з другого, - інтересами та протиріччями суб'єктів спільного підприємництва, які в силу об'єктивної необхідності повинно узгоджувати свої дії з дією законів ринкової системи господарювання. Зміна уявлень про форми реалізації власності на засоби виробництва, усвідомлення необхідності пошуку нових способів поєднання інтересів усіх суб'єктів, дозволяє дисертантові розглядати спільні підприємства не тільки як одну з багаточисельних форм власності, але як сукупність різноманітних форм спільної діяльності, в яких реалізується право власності суб'єктів СП, а значить і система властивих їм стосунків.

Як показує досвід діяльності спільних підприємств у країнах з ринковою економікою, а також в Китаї, форми в яких створюються СП, визначаються значно пізніше і в основному залежать від: а/сфери діяльності СП і виду продукції, що ними випускається; б/ масштабу проекту; в/ стратегічної мети залучення іноземного капіталу.

Аналізуючи різні форми створення спільних підприємств, автор відзначає два основних типи СП; - спільні підприємства партнерського та спільні підприємства контрактного типу. Спільні підприємства партнерського типу частіше створюються в країнах із ринковою системою господарювання, в яких до іноземного капіталу традиційно проводилась політика "відкритих дверей" і характеризуються різноманітністю форм. Так, спільні підприємства можуть бути створені у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, корпорації, чи компанії, командитного товариства, товариства з повною відповідальністю. Автор детально зупиняється на характеристиці кожної з цих форм, відзначаючи позитивні та негативні моменти при їх використанні в господарській практиці спільними підприємст-

вами України. Використання СП контрактного типу, як правило, пов'язане з обмеженнями в залученні іноземного капіталу, що мають принциповий характер. Розвиток контрактних СП спостерігається в країнах, де використовується централізована система управління народним господарством, є високою політична, економічна нестабільність, або в тих галузях, де зберігається державна монополія.

Виходячи з приведеного в роботі аналізу форм спільних підприємств, автор робить висновок про доцільність використання в національній економіці спільних підприємств партнерського типу. Саме вони найбільш адекватно відображають необхідність і рівень розвитку продуктивних сил. Одночасно, застосування контрактних СП, де право власника тимчасово передається національним учасником іноземному партнерові, буде перешкоджати розвитку ринкових відносин в "ширину", оскільки обмежує їх тільки рамками окремого підприємства і не дозволить створювати тісні взаємозв'язки в "глиб", тобто між спільними підприємствами та їх партнерами в національній економіці - співпідприємцями, постачальниками комплектувальних виробів, сировини, матеріалів.

Разом з тим, в дисертації відзначається, що в умовах панування державної форми власності, створення спільних підприємств контрактного типу може отримати певний розвиток в деяких капіталомістких галузях, традиційно перебуваючих під державним контролем.

У заключній частині дослідження підкреслюється, що тільки складаючи одну з частин усієї єдиної системи господарювання, маючи можливість впливати на її становлення та розвиток, СП зможуть використовувати свої переваги в якості провідної форми залучення іноземного капіталу.

У Заключенні приводяться основні висновки, що впливають з дисертаційного дослідження, практичні рекомендації для створення

ефективного механізму функціонування спільних підприємств в умовах переходу економіки України до ринкової системи господарювання.

Основні положення дисертації викладені в наступних опублікованих працях .

1. Некоторые аспекты валютно-финансовых отношений в совместных предприятиях. // Новые формы экономической жизнедеятельности предприятий и рынок. Депон. сборник УкрН ИНИ Госплана УССР - от 03.10.91 г. № 1307 - Ук 91.

2. Традиційні корпорації в умовах поглиблення інтернаціоналізації капіталістичного виробництва. // Питання політичної економії. Респ. меквед.науч. сб. - К., 1991. № 216. /у співавторстві/.

3. Механізм функціонування спільних підприємств. // До нової України - шляхом реформи : Тези. республік. наук. конф., березень 1992 р.

4. Механізм спільного підприємництва на Україні : проблема валютної самокушності. // Відтворювальна структура Валового національного продукту України та економічний механізм її оптимізації. Депон.сборник УкрНІЗІ от 21.10.92 г. № 1718 - Ук 92.

Киевская книжная типография научной книги. Киев, Реппин, 4.

Зак. № 125 . . . Тираж 100 . . . < 1 > II . . . 1993 г.

467244

AB 25.588

AB 25.588